

DE LAATSTE TWEE GASHOUDERS VAN VLAANDEREN

Guido Deseyn & Patrick Viaene

De oudste en laatste twee belangrijke gashouders van Vlaanderen: eindelijk beschermd?

Gashouders zijn ruimtes voor het bewaren van gas en dienen als buffer tussen productie en verbruik.

De Van Dale zegt daarover: *'Gashouder, m.(s.) (bij gasfabrieken) grote metalen klok, van onderen in een bassin met water hangend, waarin men het toeberede lichtgas verzameld en bewaart, alvorens het door buizen ter bestemde plaatse te leiden'.*

Nog niet zo heel lang geleden maakten deze gashouders onverbreekelijk deel uit van tal van industriële landschappen. Tot ze razendsnel één na één onder de slopershamer vielen...

In de zomer van 1981 werd namelijk gestart met de sloping van de voormalige gasfabriek, opgericht in 1880 door de Gasmaatschappij van Gent.

Oorspronkelijk bevonden zich op het terrein aan de Gasmeterlaan vier gashouders, waarvan één exemplaar reeds ca. 1970 gesloopt. De tweede gashouder, opgetrokken in 1913 met een inhoud van 30.000 kubieke meter, is in de jaren 1980 met de grond gelijk gemaakt. Hij wordt nog vermeld in de inventaris Bouwen door de eeuwen heen, deel 4nC (zie bibliografie) van het Ministerie van Cultuur.

De Gentse gashouders

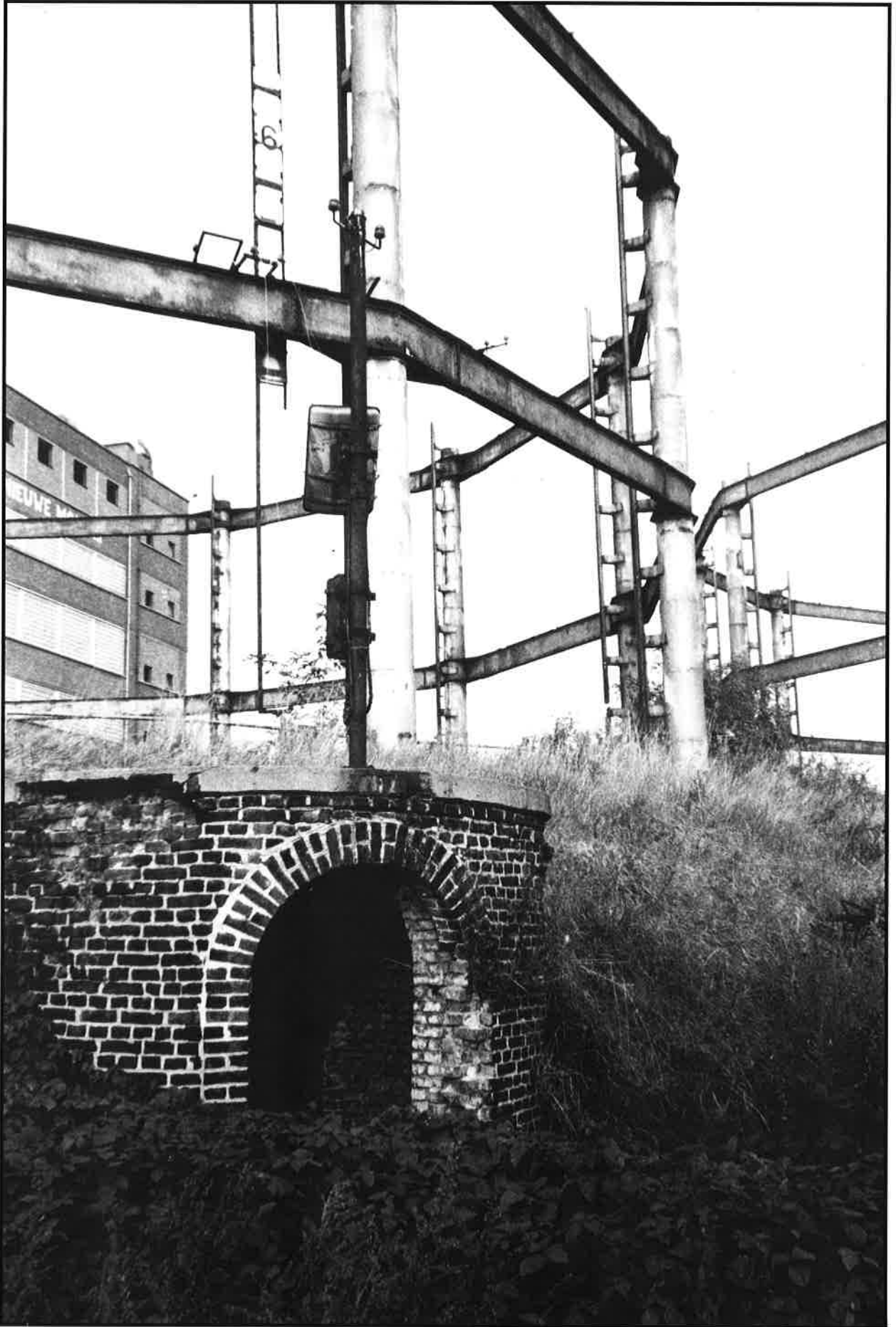
In Gent staan, in tegenstelling tot heel wat andere grote en kleine Belgische steden, nog twee gashouders overeind. Deze zijn echter niet alleen uiterst zeldzaam, ze hebben bovendien een respectabele ouderdom: ze werden namelijk meer dan een eeuw geleden opgetrokken.

Het behoud van deze twee gashouders is voor de geschiedschrijving van de stad meer dan wenselijk. Ze zijn de enige nog resterende monumentale getuigen van het stedelijk gasbedrijf.

Technische gegevens

De laatste twee resterende gashouders van Gent dateren dus uit 1880. Hun capaciteit bedraagt 10.000 kubieke meter elk. Ze zijn even groot en van identiek hetzelfde type. Het betreft hier natte gashouders. De gashouders zijn namelijk afgesloten met water en bestaan uit een plaatijzeren klok (gietijzeren, aaneengeklonken platen) en één plaatijzeren ring. Klok en ring grijpen door middel van omgebogen randen in elkaar. Elke gashouder-klok en -ring rust in een ringvormige goot op water. Het gas binnenin de klok en de

De zuiver functionele draagstructuur van de Gentse gashouders uit 1880. De geleiders waarlangs de segmenten van de telescopische gasklok rollen zijn duidelijk zichtbaar, evenals de controlekamer
(foto MIAT)



druk van het water houden elkaar in evenwicht.

Dergelijke gashouders worden ook wel 'telescopische' gashouders genoemd.

Dit type werd ontwikkeld na 1840, waarbij het probleem van de steeds grotere omvang als gevolg van een stijgend verbruik, een oplossing kreeg in de vorm van de opsplitsing van de klok in meerdere delen. De onderbouw in baksteen is bij de Gentse exemplaren, zoals gebruikelijk, omgeven door een aarden wal. De gasklok en ring worden met verbindingsstukken voorzien van wielen, over de verticale profielen, gevat door kolommen in puddelijzer, naar boven of naar onderen geleid.

In de aarden wallen werden kleine bedieningskamers (met o.m. afsluitmechanisme) ingebouwd.

Hoewel het ophangstelsel bij de Gentse exemplaren zuiver functioneel is opgevat, en ze ook niet bekrond worden door geprofileerde sierstukken (vakwerkdwarsliggers of kruisverbanden en trekstangen ontbreken eveneens), bezitten ze toch een grote industrieel-archeologische waarde. En vertonen zij alle kenmerken eigen aan een bepaalde fase in de technische evolutie van de uitrusting der gasbedrijven.

De waarde ervan is des te groter daar ze één der laatste in hun soort zijn. Ook de in 'Leven onder de Gaslantaarn' (1) beschreven 'nog bestaande gashouder aan de Farmanstraat te Gent', viel immers ondertussen eveneens aan de sloophamer ten prooi als oud ijzer...

Het bedreigde gashouderpatrimonium

Er dient onderstreept te worden dat het gashouderpatrimonium op nationaal vlak heden uiterst gering van omvang is. De dramatische toestand op het vlak van de conservatie wordt al gauw duidelijk bij volgend overzicht. De enige beschermde gashouder van België bevindt zich te Sint Jans-Molenbeek (2). Sinds 1975 werden de meeste van de tot dan toe behouden gashouders gesloopt, o.m. te Vorst, Berchem (Velodroomstraat), Nieuwpoort (Gaselwest-gashouder, gesloopt in 1988), Aalst (gashouder uit 1908 (3), gesloopt in 1977). De toekomst van de gashouders te Dinant, te Neder-over-Heembeek (Brussel, cokesfabriek Carcoke) en te Anderlecht (bolvormige gashouders van Sibelgas) is eveneens uitermate onzeker.

Alles laat vermoeden dat binnenkort - met uitzondering van het geval Sint Jans-Molenbeek - alleen nog een aantal recente gashouders (Zeebrugge) en enkele exemplaren langs de Sambre (o.m. op het terrein van het bedrijf Solvay te Auvelais) zullen overblijven. Zeker indien de Gentse gashouders zouden verdwijnen.

Zonder overdrijven kan gesteld worden dat de Gentse gashouders misschien wel de laatste, en zeker de oudste van Vlaanderen zijn. Het inzetten van een beschermingsprocedure als industrieel-archeologisch monument is zeker aangewezen. Samen met de aanpalende maalderij De Nieuwe Molens van Gent en Brugge (1897—1904-ca1930) vormen zij immers een impressionant geheel.

Hoewel momenteel geen enkele inventaris van de nog overgebleven gashouders bestaat, laat alles vermoeden dat bovenstaande opsomming toch representatief is. De informatie hierover werd nagekomen bij deskundigen van Electrabel, het Gasmuseum Leuven en het Bestuur voor Monumenten en Landschappen.

De reden voor de kaalslag op het gebied van gashouders is o.m. omdat deze slechts in uitzonderlijke gevallen nog in functie zijn. Sinds ca 1980 wordt gas vooral uit het buitenland aangevoerd en gestockeerd in ondergrondse (klei)lagen te Anderlues (Peronnes-Les-Binche) en te Loenhout (Antwerpse Kempen). Het beheer van de stockage berust bij de importeur Distrigas.

Het industrieel-archeologisch site

Naast de reeds genoemde argumenten voor het behoud van de Gentse gashouders benadrukken we nog de unieke ligging van deze technische relictten gelegen langs de Verbindingsvaart (uit 1865), hét symbool van de industriële expansie in het 19de-eeuwse Gent. In de onmiddellijke buurt van de gashouders zijn tal van merkwaardige, waaronder uitzonderlijk waardevolle, industriële gebouwen en installaties gelegen.

Het kader van het oud industriële landschap Nieuwe Vaart/Gasmeterlaan met zijn oude spinnerijgebouwen, maalderijcomplexen, draaibrug, voorbeelden van hergebruik van industriegebouwen (Vynckier), vormt een waar openluchtmuseum van de industriële maatschappij. De aanwezigheid

van de zeldzame gashouders voegt hieraan een extra dimensie toe.

Voetnoten

(1) R. DE HERDT en F. VERCAUTERE, *Leven onder de Gaslantaarn*, Gent 1980, catalogusnummer 77

(2) R. DE HERDT en P. VIAENE, *Industriële Archeologie in België*, B186, blz. 162

(3) beschreven in *Bouwen door de eeuwen heen*, deel 5n1, blz. 74-75

Beperkte bibliografie

Algemeen

R. DE HERDT, F. VERCAUTERE, *Leven onder de gaslantaarn*, Gent, MIAT, 1980

B. & H. BECHER, *Anonyme Skulpturen. A typology of technical constructions*, New York, Wittenborn & C^o/ Art-Press, 1970

J. LE CLEZIO, *L'Industrie du Gaz*, Paris, PUF, 1947

Winkler Prins *Technische Encyclopedie*, Elsevier 1952, deel 1, p. 570-571.

Gent

R. DE HERDT, o.c.

Onuitgegeven foto's gashouders Gasmeterlaan, A.R.O.L. en MIAT.

Bouwen door de eeuwen heen, deel 4NC, blz. 66-67 en blz. 257

P. VIAENE, R. DE HERDT, *Industriële Archeologie in België*, Gent, MIAT, 1986

G. DESEYN, *Bouwen voor de Industrie*, Gent, MIAT, 1989.

België

Inventaire visuel de l'Architecture industrielle à Bruxelles, Forest (Brussel, A.A.M.) Deel Vorst, fiche 53

Bouwen door de eeuwen heen, deel 5N1, Aalst, blz. 75

P. VIAENE, R. DE HERDT, o.c., blz. 162, 234, 247

Geraardsbergen 1859-1982. Historiek van 125 jaar gasbedeling. Intercom 1984 Hasselt, oude gasgemeente 1859-1982.

Overzicht van 125 jaar gasbedeling. Hasselt, PLIGAS, 1982 (tentoonstellingscatalogus)

Verslag beschermingsdossier gashouder(s) Sint Jans-Molenbeek, A.R.O.L.

Buitenland

M.S. COTERILL, *The Development of Scottish Gas Technology 1817-1914: Inspiration and Motivation*. In *I.A. Review*, Vol. V, Number 1, Winter 1980-1981, blz. 19 e.v.

Susan E. MESSHAM, *Gas. An energy industry*. London, Science Museum, 1976

R. SLOTTA, *Technische Denkmäler der Bundesrepublik Deutschland*. Bochum,

Bergbaumuseum, 1975, I. blz. 561 e.v., 279 e.v.

B. STURT, *Low-pressure gas storage*, in: *London's industrial Archaeology*, 1980, nr. 2, blz. 13 e.v.

Nuttige adressen

Electrabel (hoofdzetel)
Elektricitetsstraat 68 2800 Mechelen
(bezitten een aantal antiekwarsche prentenboeken omtrent gashouders)

Gasmuseum Electrabel
Aarschotsesteenweg 3000 Leuven, tel. 015/21 55 56

tav de heer A. Van der Fraenen

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Bestuur Monumenten en Landschappen
Gebroeders Van Eyckstraat 2 9000 Gent,
tel. 091/25 13 83

Gasmusea buitenland:

Leicester, Doran Gas Museum (Britisch Gas East Midlands), Aylestone Road.

Apeldoorn, VEG (Vereniging Gasnijverheid) (verzameling niet permanent toegankelijk)

Essen Ruhrgas : museum in oprichting

LIMAGAS (Nederlands Limburg) (verzameling niet permanent toegankelijk).

Binnenzicht van de gasklok: een houtskelet verhindert het in elkaar zakken van de ijzeren gasklokmantel in ledige toestand. Het hout heeft het vochtig milieu van het waterreservoir merkwaardig intact doorstaan (foto MIAT)

